



جغرافیا و روابط انسانی، بهار ۱۳۹۸، دوره ۱، شماره ۴

شناسایی و تحلیل عوامل موثر بر توانمندسازی کشاورزان در نواحی روستایی

(منطقه مورد مطالعه: روستاهای دهستان ازغند شهرستان مه ولات)

طاهره صادقلو^۱، فرزانه مرکویی*^۲، معصومه صداقت پور^۳، سودابه عباس زاده^۴

۱-استادیار گروه جغرافیا دانشگاه فردوسی مشهد

۲-دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تهران

۳-کارشناس جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد

۴-کارشناس جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۳/۱۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۳/۰۲

چکیده

افزایش و تامین پایدار مواد غذایی، امنیت غذایی و ارتقای بهره وری کشاورزی مستلزم افزایش کارایی، اصلاح ساختار مدیریتی و بازآفرینی کشاورزان می باشد که آن نیز، نیاز به تغییرات اساسی در دانش، نگرش، مهارت و تغییرات رفتاری در کشاورزان دارد. همچنین پتانسیل های محیطی، اقتصادی و اجتماعی به دلیل این که درون مایه های فضایی هر منطقه محسوب می شود و فعالیت در عرصه فضا را تسریع می کند از عوامل موثر در توانمند سازی کشاورزان محسوب می شود. در این راستا هدف از این پژوهش، تبیین عوامل موثر بر توانمندسازی کشاورزان در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، نهادی، فردی کشاورزان ساکن در دهستان ازغند از توابع بخش مرکزی شهرستان مه ولات می باشد. روش پژوهش در تحقیق حاضر، به صورت توصیفی- تحلیلی است. جهت جمع آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه به کشاورزان ساکن در مناطق روستایی دهستان ازغند که جامعه آماری تحقیق را شامل می شود، مراجعه شد. برای تعیین حجم نمونه بهره برداران کشاورز ساکن در ۵ روستایی واقع در دهستان ازغند از طریق فرمول کوکران انتخاب شده اند و در نهایت حجم نمونه ۱۶۵ نفر تعیین گردیده است. که به صورت تصادفی انتخاب شده است. در تجزیه و تحلیل آماری داده های پژوهش از نرم افزار SPSS استفاده گردیده است. طبق تحلیل آزمون های صورت گرفته نتایج بدست آمده حاکی از آن است که بعد اجتماعی و نهادی بیشترین تاثیر را بر توانمندی کشاورزان دهستان مورد مطالعه دارد.

کلمات کلیدی:

کشاورزی، توانمندسازی، توسعه روستایی، بازاریابی، دهستان ازغند.

مقدمه

دستیابی به توسعه روستایی بدون توجه به بخش کشاورزی و بهبود وضعیت این بخش ممکن نخواهد بود. همچنین مسائل بسیاری چون امنیت غذایی و رسیدن به خودکفایی در تولیدات کشاورزی، جلوگیری از تخریب و نابودی منابع خاک، آب و غیره توجه جدی به بخش کشاورزی را ضروری می‌سازد (ثابت وند دیزاوندی و همکاران، ۱۳۸۹: ۶۵-۶۴). علی‌رغم چنین ضرورتی برای توسعه بخش کشاورزی، در سالهای اخیر، تعداد شاغلین و تولیدات بخش کشاورزی با دشواری و مشکلات و همچنین کاهش در برخی نقاط همراه بوده است که مهمترین عوامل دخیل بر آن را می‌توان تغییرات اقلیمی، تحلیل منابع آب، ناتوانایی کشاورزان برای مدیریت بخش کشاورزی و همچنین مشکلات اقتصاد عنوان نمود. در این میان کشاورزان به عنوان بازیگران اصلی توسعه بخش کشاورزی با مشکلات بسیاری مواجه می‌باشند که این مشکلات می‌تواند میانگین سنی بالای آنها، ریسک ناپذیری، ضعف بنیانهای اقتصادی و توانایی های دانشی و آگاهی آنها را شامل شود که نیازمند توجه می‌باشد. از گذشته تا کنون، رویکردهای متنوع و جدید زیادی در توسعه کشاورزی مطرح است که از آن میان رویکرد توانمندسازی به دلیل ارتقاء ظرفیت های شناختی کشاورزان، ارتقاء کارایی کشاورزان، ارتقاء اثر بخشی کشاورزان از اهمیت ویژه ای برخوردار است. امروزه توانمندسازی زبان مدیریت، بالانحص مدیریت توسعه کشاورزی محسوب می‌شود، به عبارتی در عرصه توسعه کشاورزی با توانمندسازی که مدیریت بهتر را در بخش کشاورزی به همراه دارد می‌توان به توسعه کشاورزی با افزایش قابلیت ها، ظرفیت ها و توانمندسازی کشاورزان شتاب بیشتری بخشید (Friis-Hansen, 2005:1-10). افزایش و تامین پایدار مواد غذایی، امنیت غذایی و ارتقاء بهره وری کشاورزی مستلزم افزایش کارایی، اصلاح ساختار مدیریتی و بهینه سازی کشاورزان با افزایش توانایی تصمیم گیری، خلاقیت، ریسک پذیری، مسئولیت پذیری، برقراری ارتباط و فرد شناسی و در یک کلام توانمندسازی کشاورزان میسر می‌باشد (Ivens, 2010:23). شایان ذکر است کشاورزان با توسعه مهارت، دانش و نگرش، نقش فعالی در توسعه کشاورزی ایفا می‌کنند و با چالش های فراروی توسعه کشاورزی به درستی مقابله می‌کنند و رفع این چالش ها مستقیماً روی زندگی شان تاثیر مثبت می‌گذارد. از دیگر عوامل مهم در توانمندسازی کشاورزان به منظور بالا بردن بازده در واحد سطح و رقابت در بازار، داشتن دانش و توان مدیریت و هماهنگی و مشارکت با دیگر فعالان است و باید این دانش و توانایی ها را با آموزش افزایش داد (رکن الدین افتخاری و دیگر همکاران، ۱۳۸۸: ۸۸). در لغت نامه انگلیسی آکسفورد، توانمندسازی به معنای اعطای قدرت به مردم بیان شده است و اعطای قدرت به مردم یعنی ارتقای توانایی، توانا ساختن آنان جهت انجام، عمل و اقدام می‌باشد. در پژوهش حاضر منظور از توانمندسازی، فرایند قدرت بخشیدن به کشاورزان است و در این فرایند به کشاورزان کمک می‌شود تا بر احساس ناتوانایی و درماندگی خویش چیره شوند. توانمندسازی در این

معنی به بسیج انگیزه های درونی کشاورزان منجر می شود، تا توسعه کشاورزی را شتاب بیشتری ببخشند (Brief, Motowidlo, 1998).

اگرچه کشاورزی به طور عام در افزایش رشد نقش دارد، اما به طور خاص مجرای است که با بسیاری از مسائل اقتصادی و اجتماعی به ویژه در مناطق روستایی سرو کار دارد. اغلب کشاورزی را به عنوان ابزاری برای مواجهه با مشکلات اقتصاد روستا می دانند. حمایت از کشاورزی، به عنوان راهی برای جلوگیری از کم شدن مشاغل روستایی، حفظ اندازه پایدار جمعیتی که می تواند خدمات روستا را نگه دارد و داشتن یک جامعه ی محلی با نشاط مطرح می شود. (سلیمان، صادقی، ۱۳۹۲، ص ۱۴۳). شهرستان مه ولات یکی از مناطق مستعد و دارای پیشینه در راستای تولید محصولات کشاورزی است. این شهرستان دارای دو دهستان ازغند و مه ولات شمالی می باشد. دهستان ازغند دارای ۱۷ روستا است. مشکلات و چالش های بخش کشاورزی مه ولات، بحران آب است که بزرگترین شهرستان باغی استان خراسان رضوی محسوب می شود و بیش از ۹۷ درصد اشتغال این شهرستان وابسته به بخش کشاورزی است. کاهش کمی و کیفی منابع آبی در مه ولات از جمله مشکلات اساسی در روند توسعه بخش کشاورزی و از طرفی استمرار و پایداری فعالیت کشاورزی در همین سطح موجود می باشد. از دیگر مشکلات روستاهای دهستان ازغند زیاد شدن واسطه ها در بخش کشاورزی است که محصولات آن ها را با قیمت ارزان میخرند و به علت شور شدن خاک کیفیت و حاصلخیزی خاک پایین آمده است. در بخش کشاورزی برای این شهرستان و به ویژه دهستان ازغند به عنوان منطقه مورد مطالعه، تحقیق حاضر به دنبال پاسخ گویی به این سوال کلیدی است که مهمترین عوامل موثر بر توانمندسازی کشاورزان روستاهای منطقه مورد مطالعه کدامند؟

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پیشینه تحقیق

در رابطه با توانمندی روستاییان مطالعات زیادی صورت گرفته است که در ذیل برخی از مطالعات داخلی و خارجی مرتبط مورد بررسی و اشاره قرار گرفته است.

جدول ۱- مطالعات انجام شده پیرامون توانمندسازی روستاییان و کشاورزان

محقق / سال	عنوان تحقیق	روش شناسی	یافته های تحقیق
شاه ولی و قیصری / ۱۳۹۰	تعیین توانمندی زیست محیطی کشاورزان عضو تعاونی های تولید روستایی و عوامل موثر بر آن در استان فارس	روش پیمایشی و نمونه گیری تصادفی	یافته تحقیق نشان می دهد توانمندی زیست محیطی کشاورزان عضو تعاونی ها بالاتر است و با شرکت آنان در کلاس های آموزشی و دسترسی به اطلاعات همبستگی مثبت معناداری دارد. دسترسی به اطلاعات و سطح زیر کشت محصولات پیش بینی کننده های توانمندی زیست محیطی اعضای تعاونیها هستند. فعالیت ها کشاورزی، پیشنهاد های پژوهش حاضر برای ارتقای توانمندی زیست محیطی اعضای تعاونی ها هستند.
عناستانی، شایان و دیگر همکاران / ۱۳۹۰	نقش مشارکت در توانمندسازی اقتصادی نواحی روستایی با تاکید بر بخش کشاورزی (مطالعه موردی: دهستان ایجرود بالا استان زنجان)	روش توصیفی و تحلیلی	از آنجا که یکی از دلایل اصلی توسعه نیافتگی در نواحی روستایی، عدم توانمندی روستاییان در درک، شناخت و بهره برداری بهینه از منابع و امکانات موجود می باشد، لذا توجه به این رهیافت جهت خروج اقتصاد روستا ها از وضعیت کنونی اجتناب ناپذیر است به بررسی نقش مشارکت در شکل گیری فرایند توانمند سازی روستاییان در بخش کشاورزی ۱۴ سکونتگاه روستایی دهستان ایجرود بالا در شهرستان ایجرود پرداخته شد.
حیدری ساربان / ۱۳۹۰	بررسی عوامل موثر بر توانمند سازی کشاورزان در مناطق روستایی شهرستان اهر	تحقیقات پیمایشی	در مورد عوامل موثر در توانمند سازی، چهار عامل استخراج شدند که عامل اول به نام عامل اجتماعی - فرهنگی، با تبیین بیش از ۲۷/۶۱ درصد از کل واریانس، به عنوان اثربخش ترین عامل معرفی شد. عامل دوم به نام عامل اقتصادی، ۱۸/۷۵ درصد از کل واریانس کل را پس از عامل اول تبیین کرد. عامل سوم به نام عامل روان شناختی، ۱۵/۱۳ درصد از کل واریانس و عامل آخر به نام عامل فردی، ۱۲/۴۴ درصد از کل واریانس را تبیین کردند در مجموع مقدار واریانس و واریانس جمعی تبیین شده توسط این چهار عامل ۷۳/۹۵ برآورد گردید.
میانداشتی، عطایی و همکاران / ۱۳۹۱	بررسی سطوح و میزان توانمندی در بین اعضای تعاونی زنان روستایی (مورد مطالعه: تعاونی زنان تفهیمان شهرستان شیراز)	از روش نمونه گیری طبقه بندی تصادفی	نتایج نشان می دهد که ابعاد توانمندی اعضای تعاونی در چهار بعد توانمندی روانی، خانوادگی، اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی قابل تقسیم بندی است. همچنین نتایج نشان داد که رقم ابعاد روانی و اجتماعی - فرهنگی از سایر ابعاد توانمندی بیش تر بوده و توانمندی خانوادگی و اقتصادی در رتبه های بعدی قرار دارد.
داداش پور و دیگر همکاران / ۱۳۹۱	تحلیل نقش توانمند سازی ساکنان در به سازی کابردی - محیطی سکونتگاه های غیر	از نوع توصیفی - تحلیلی	نتایج یافته ها نشان می دهد که بین سطح توانمندی ساکنان و میزان تمایل آن ها برای مشارکت در به سازی کابردی - محیطی رابطه معناداری وجود دارد.

		رسمی (محدوده شرق کال عیدگاه شهر سبزوار)	
در پژوهش حاضر توانمندی زنان روستایی در ابعاد مختلف که در بهبود امنیت غذایی تاثیر گذار است که در زمینه بهبود توانمندی زنان روستایی و دسترسی آنان به اعتبارات از طریق ایجاد و توسعه تعاونی ها و موسسه های اعتباری خرد که از تامین وام های کوچک برای زنان روستایی کم در آمد حمایت می کنند بسیار توصیه می گردد.	به روش نمونه گیری طبقه ای تصادفی	بررسی توانمندی زنان روستایی در بهبود امنیت غذایی خانوار در شهرستان دیواندره	سواری، شعبانعلی فمی و همکاران/۱۳۹۳
نتایج این پژوهش نشان می دهد گردشگری در توانمندسازی اجتماعی ساکن روستای ده زیارت نقش به سزایی دارد، به طوری که نتایج آزمون تی مستقل بین دو گروهی بیانگر آن است که به لحاظ انسجام و همبستگی اجتماعی، دانش و مهارت اجتماعی، برون گرایی اجتماعی، ارتقای کیفیت زندگی، اعتماد به نفس، مشارکت و تعامل اجتماعی بین دو روستای ده زیارت و چنارویه تفاوت معناداری وجود دارد .	روش اجرای آن توصیفی تحلیلی، و نوع آن پیمایشی است.	ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اجتماعی روستایی. مورد مطالعه (روستای ده زیارت، شهرستان بوانات، استان فارس)	ساربان، ملکی/۱۳۹۴
نتایج نشان می دهد که عرضه ورودی استفاده و مدیریت، شیوه تحقیق، توسعه و آموزش و پرورش، نیازها و ابزار بازاریابی استراتژی است که بیشترین اثرات آن بر موفقیت عملیات کشاورزان کوچک است.	از نوع توصیفی همبستگی	پیش بینی های توانمند سازی کوچک کشاورزان به موفقیت در عملیات کشاورزی در استان لرستان، ایران	عبدالملکی/۲۰۱۱
نتایج نشان می دهد مطالعه اصلی توسعه کشاورزی است. برنامه ها باید بر روی فرایند توانمند سازی کشاورزان به عنوان راه حل های فنی که مخالف تمرکز بیشتر برنامه ها است مشخص شود، به منظور ایجاد یک ترکیب مناسب از پیشرفت های تکنولوژی و اجتماعی برای یک فرایند توسعه پایدار که در طبیعت است.	از نوع توصیفی و تحلیلی	توانمند سازی مسیر رفتن به رفاه: تجزیه و تحلیل کشاورزی قسمت مدارس در شرق آفریقا	فریس، هانس و دیود/۲۰۱۲
نتایج اصل از مدل تحلیل مسیر نشان داد که عامل اجتماعی با ۴۴٪ در صد و اقتصادی با ۳۶٪ بیش ترین تاثیر را در میزان توانمندی سازی کشاورزان دارد و در مرحله بعد عامل محیطی با ۳۵٪ درصد تاثیر می باشد.	روش پژوهش از نوع پیمایشی و تبیینی است.	تحلیل عوامل موثر بر توانمند سازی کشاورزان استان اردبیل	حیدری ساربان و دیگر همکاران/۱۳۹۵
نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون چند متغیره در مورد توانمند سازی زنان روستایی نشان داد که متغیر های مستقل مشارکت اجتماعی، میزان آگاهی، اعتماد به نهادها، میزان اطلاعات با خارج از اجتماع، اعتماد بین شخصی، اعتماد به غریبه ها، روابط رسمی و میزان تعامل با اعضای اجتماع قادرند ۰٫۹۳ درصد از تغییرات وابسته یعنی توانمند سازی زنان روستایی رات تبیین کنند.	از نوع توصیفی - تبیینی	نقش سرمایه اجتماعی در توانمند سازی زنان روستایی شهرستان مشگین شهر (بخش مرکزی)	حیدری ساربان/۱۳۹۶

بافته ها نشان می دهد که متغیر های (ایجاد اشتغال و فرصت های کسب درآمد برای زنان روستایی توسط صندوق)، (برگزاری کلاس های حرفه آموزی و آموزش های تخصصی) و (مشاوره های اجتماعی، شغلی و تنوع سازی درآمد) ۴۹,۳ درصد از واریانس متغیر توانمندی اقتصادی را تبیین می کنند.	از نوع توصیفی - همبستگی	بررسی نقش صندوق اعتبارات خرد بر توانمند سازی اقتصاد زنان روستایی (شهرستان چرداول، استان ایلام).	سعیدی و دیگر همکاران/ ۱۳۹۶
نتایج تحقیق براساس آزمون های آماری مورد مطالعه نشان می دهد که اثر گذاری توانمند سازی جامعه آماری بر رعایت اصول کشاورزی پایدار در شهرستان ابرکوه معنادار و بین این دو متغیر در سطح ۹۹ درصد اطمینان رابطه معنادار و مستقیمی وجود دارد.	از نوع توصیفی - پیمایشی	بررسی رابطه توانمند سازی اعضاء و تعاونی های کشاورزی و تولیدی روستایی و کشاورزی پایدار (شهرستان ابرکوه)	رضایی/ ۱۳۹۷

مبانی نظری

توسعه به مفهوم عام آن بهبود در همه ی ابعاد و جنبه های حیات انسانی است، یعنی توسعه ای که همه اقشار جامعه را در همه ی ابعاد زندگی متاثر سازد و در عین حال از منابع در اختیار به شکل عقلایی استفاده کند. در جامعه روستایی چنین توسعه ای جز از طریق ایجاد تعادل اجتماعی و اقتصادی برای همه ی اقشار مردم و احترام به حقوق آنها و مشارکت آنها بر پایه ی بازگشت و اتکاء منطقی بر منابع فراموش شده محیطی امکان پذیر نیست. به این ترتیب برای چنین توسعه ای در روستا یقیناً کشاورزی نقش بسیار پراهمیتی خواهد داشت (زمان آبادی و فسخودی، ۲۶۴: ۱۳۸۶). کشاورزی بعنوان منبع اصلی تامین درآمد، ایجاد کننده اشتغال و .. نقش و اهمیت اساسی در حیات و توسعه روستایی داشته است. توسعه کشاورزی نیز به نوبه خود بخش عمده ای از فرایند توسعه روستایی را به عهده دارد. مطالعات FAO نشان می دهد که با وجودی که کشورها در حال رشد می باشند، اما تقریباً در تمام کشور های جهان سوم جمعیت فعال در بخش کشاورزی از نظر اقتصادی در حال کاهش است و علی رغم افزایش تقاضای جهانی برای غذا، درصد جمعیتی که در کشورهای در حال توسعه مستقیماً از طریق کشاورزی امرار معاش می نمایند، سیر نزولی دارد و افزایش تولید بیش از آن که به علت افزایش تعداد تولید کنندگان باشد، مستلزم افزایش تولید محصولات کشاورزی با به کار گیری نیروی انسانی توانمند در بخش کشاورزی یا به عبارتی توانمندسازی کشاورزان است (حیدری ساریان و دیگر همکاران، ۱۳۹۵: ۷۴۴). مفهوم توانمند سازی در دهه ۱۹۸۰ مطرح گردید، اما در دهه ۱۹۹۰ علاقه زیادی به آن در میان پژوهشگران، دانشگاهیان و دست اندرکاران مدیریت و سازمان ها به وجود آمد (Spreitzer, 1995: 1450). توانمند سازی عبارت است از یک مکانیزم یا فرآیندی که از طریق ان افراد، سازمان ها و گروه ها می توانند بر امور و کارهای خود اشراف بیشتری داشته باشند. به

طوری که افراد، سازمان ها و گروه ها با کسب قدرت بالایی، کنترل بر منابع، اعتمادسازی، ظرفیت سازی و مشارکت فعال، هدایت مسیر زندگی را بدست آورند. توانمندی رهیافتی است که فقرا را در مرکز توسعه قرار می دهد. در این رویکرد، مردم فقیر بیش از آن که برای توسعه مشکل باشند، به عنوان منابع توسعه قلمداد می شوند (اعظمی و خیاطی، ۱۳۹۲: ۴۶). واژه انگلیسی Empower در فرهنگ آکسفورد، قدرتمند شدن، مجوز دادن، قدرت بخشیدن و توانا شدن، معنا شده است. این واژه در اصطلاح، دربرگیرنده قدرت و آزادی عمل بخشیدن برای اداره خود است و در مفهوم سازمانی به معنای تغییر در فرهنگ و شهامت در ایجاد هدایت یک محیط سازمانی است. به طور کلی توانمند سازی مفهومی چند بعدی است که برای افراد مختلف، معانی متفاوتی دارد که بیشتر به قادر ساختن افراد به حل مشکلات، برخورداری از شایستگی های مورد نیاز برای انجام فعالیت های شغلی، افزایش اعتماد و ارتقای عزت نفس (سودمندی و همکاران، ۱۳۸۶: ۷). استقلال در انجام وظیفه و کنترل کار شخصی معنی پیدا می کند. شامل آماده سازی نیروی کار با درجه بالاتری از انعطاف پذیری جهت تصمیم گیری در ارتباط با کارشان است (رضایی، ۱۳۹۶: ۱۱۸). عوامل موثری، از دیدگاه های متفاوتی برای توانمند سازی ارائه گردیده است از مهمترین این دیدگاه، دیدگاه اسپریتزر جرچن (۱۹۹۲) می باشد. به باور وی عوامل اصلی بر توانمند سازی عبارتند از:

عوامل فردی: تحصیلات، سابقه کار، جنسیت، نژاد، کانون کنترل درونی و عزت نفس.

عوامل گروهی: اثر بخشی گروه، اهمیت گروه، اعتماد درون گروهی، ادراک افراد گروه نسبت به تاثیر شان بر مدیران. عوامل سازمانی: ابهام در نقش، دسترسی به منابع، حیطه کنترل، دسترسی به اطلاعات، حمایت اجتماعی - سیاسی، جایگاه فرد در سلسله مراتب سازمانی و جو مشارکتی واحد کار (رضایی، ۱۳۹۷، ۱۱۹). از نظر ویلیام (۱۹۹۱) چندین عامل برای تسهیل توانمند سازی روستاییان بر شمرده شده است که برخی از آن ها عبارت اند از: ۱- ارزیابی مثبت از خود، ۲- تمایل برای توانمند شدن، ۳- آگاهی از توانایی های بالقوه خود، ۴- کسب اعتماد به نفس ۵- کسب انگیزه، علاقه و اشتیاق، ۶- شناخت عواطف و احساسات شخصی و کسب قدرت کنترل و هدایت آن ها (fazelbaigi, 2009: 42). در یکی از بهترین مطالعات انجام شده در زمینه توانمند سازی توسط اسپریتزر در سال ۱۹۹۲، چهار بعد برای توانمند سازی شناسایی شد. بعد ها براساس مطالعات میسرا در سال ۱۹۹۲ یک بعد دیگر به آن افزوده شد و پنج بعد کلیدی توانمند سازی شکل گرفت. هنگامی که مدیران بتوانند این پنج بعد را در کارکنان پرورش دهند، آنان را با کامیابی توانمند ساخته اند. پنج بعد کلیدی توانمند سازی عبارتند از:

۱- احساس خود اثربخشی یا شایستگی: احساس شایستگی به این معنا است که کارکنان اعتقاد دارند مهارت و توانایی لازم را برای انجام کارهای خود دارند. وقتی افراد توانمند می شوند، احساس خود اثر بخشی می کنند، یا این که

- احساس می کنند قابلیت و تبحر لازم برای انجام موفقیت آمیز یک کار را دارند. افراد توانمند شده نه تنها احساس شایستگی، بلکه احساس اطمینان می کنند که می توانند کار را با کفایت انجام دهند. آنان احساس برتری شخصی کرده و معتقدند که می توانند برای رویارویی با چالش های تازه بیاموزند و رشد یابند (وتن و کمرون، ۱۳۸۳: ۲۴).
- ۲- احساس خود سامانی: هنگامی که افراد به جای این که با اجبار در کاری درگیر شوند یا دست از آن کار بکشند، خود داوطلبانه در وظایف خویش درگیر شوند، احساس خود سامانی می کنند.
- ۳- احساس تاثیر گذاری: افراد توانمند احساس کنترل شخصی بر نتایج دارند. آنان بر این باورند که می توانند با تحت تاثیر قرار دادن محیطی که در آن کار می کنند، یا نتایجی که تولید می شود، تغییر ایجاد کنند.
- ۴- معنی دار بودن: کارمندان برای مقصود و یا هدف فعالیتی که به آن اشتغال دارند، ارزش قائل می شوند و استانداردهای ذهنی شان را با آنچه که در شغل خود در حال انجام دادن هستند، متجانس می کنند. به عبارت دیگر، احساس معنی دار بودن یک نگرش ارزشی است که از متجانس بودن آرمان ها و ارزش های افراد و آنچه که در حال انجام دادن هستند، حاصل می شود (وثوقی و حبیبی، ۱۳۹۳: ۱۸).
- ۵- اعتماد: سرانجام افراد توانمند دارای حسی به نام اعتماد هستند که با آنان منصفانه و یکسان رفتار خواهد شد، این افراد، این اطمینان را حفظ می کنند که حتی در مقام زیر دست نیز نتیجه نهایی کارهایشان منصفانه خواهد بود. معمولاً معنی این احساس، آن است که آنان اطمینان دارند که صاحبان قدرت به آنان آسیب یا زیان نخواهد زد و با آنان بی طرفانه رفتار خواهد شد (وتن و کمرون، ۱۳۸۳: ۲۸). فرایند توانمندسازی از سه مولفه به طور همزمان تشکیل شده است: اولین مولفه منابع یا پیش شرط نامیده می شود. دومین مولفه عنصر عمل و یا عاملیت و سومین نیز نتایج است بر همین اساس گفته می شود پیش شرط به دو قسمت منابع و زمینه توانمند سازی قابل تقسیم است. می توان گفت منابع توانمندسازی عوامل و یا سرمایه هایی هستند که کشاورزان را در برابر شوکهای ناگهانی زندگی حفظ می کنند و توانمندسازی را تسهیل می کنند. ولی زمینه توانمند سازی نیز خصوصیات محیط و غیره است که توانمند سازی آنان را تسهیل می کند (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰۹-۱۰۸). رویکردهای مورد توجه در توانمندسازی شامل رویکرد ارتباطی: توانمندسازی فرآیندی است که از طریق آن یک اجتماع، مجموعه، مدیر یا رهبر سعی در تقسیم قدرت دارد. رویکرد انگیزشی: در این رویکرد توانمندسازی ریشه در تمایلات انگیزشی افراد دارد. هر راهبرد که به افزایش تعیین فعالیت کاری (خود تصمیم گیری) و کفایت نفس افراد منجر شود، توانمندی آنها را در پی خواهد داشت. رویکرد روان شناختی: توانمندسازی روان شناختی موضوعی چندوجهی است و نمی توان بر پایه یک مفهوم خاص به بررسی آن پرداخت. به همین جهت، توانمندسازی را به عنوان فرآیند انگیزش درونی وظایف واگذار شده به افراد،

جامعه، اعضای یک نهاد تعریف کرده اند که در مجموعه ای از ویژگی های روان شناختی (موثر بودن، شایستگی، حق انتخاب، اعتماد و معناداری) متجلی می شود (حیدری ساربان و همکاران، ۱۳۸۵؛ ۴۵).

نقش توانمندسازی در توسعه کشاورزی

کشاورزی نقش مهمی در ایجاد امنیت در سطح ملی و محلی دارد و فرصت هایی را برای استخدام و درآمد فراهم می آورد و به عنوان شغل اصلی در روستاهای ایران شناخته می شود، به همین دلیل توجه به ارتقای بهره وری و میزان بازده در واحد سطح و در نهایت توسعه کشاورزی به منظور محقق ساختن توسعه ملی از اهمیت بالایی برخوردار است (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۲). در دنیای کنونی هر کشوری که از دانش بیشتر و روزآمدتری برای توانمندسازی بیشتر بهره مند باشد، به مواهب بیشتری از توسعه نیز دست می یابد، در بخش کشاورزی دانش و اطلاعات همانند زمین، سرمایه و نیروی کار از عوامل مهم تولید به شمار می آیند و توانمندسازی نقش موثری در توسعه کشاورزی و به تبع آن در توسعه روستایی ایفا می کند. در این زمینه آموزش رکن اساسی توانمندسازی قلمداد می شود زیرا مردم را قادر می سازد تا تغییرات جدید را بپذیرند و خودشان نیز دست به تغییرات بزنند. با آموزش و اطلاع رسانی به کشاورزان، دانش و شناخت آنها روزافزون می گردد و متعاقب آن در استفاده معقول و منطقی از زمین و دیگر نهاده های تولید در مسیر بالا بردن بازده در واحد سطح و نیل به توسعه کشاورزی موفق تر عمل می کنند (Rivera, 2006: 29-30). زمین، آب، نیروی انسانی، ماشین آلات، نهاده هایی مانند کود، سم، بذر، آموزش و دانش از عوامل اساسی در توسعه و بهره وری کشاورزی محسوب می گردند و بهره گیری از این عوامل تا حدودی به میزان توانمندی کشاورزان بستگی دارد (Kelsey, 2001: 29). به طور کلی امروزه توانمندسازی کشاورزان در دستیابی به توسعه کشاورزی، از ملزومات توسعه به شمار می آید. توانمندسازی با آماده ساختن کشاورزان برای کار و حرفه کشاورزی، کمک به افزایش کارایی و بازده تولید، آشنا ساختن کشاورزان با مسائل بازاریابی محصولات تولیدی، حفاظت از خاک و منابع طبیعی، مدیریت موثر و فعال مزرعه و فعالیت های کشاورزی، حفاظت از محیط زیست و فراهم کردن محیط زیست مطلوب و مشارکت در فعالیت های رهبری روستایی، به توسعه کشاورزی شتاب بیشتری می بخشد. توانمندسازی، با ایجاد تغییر در دانستنی ها، نگرش ها و عواطف و در نحوه انجام فعالیت ها، مهارت ها، تغییرات و ارزش ها، و درک و فهم کشاورزان، به توسعه کشاورزی منجر خواهد شد (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۸، ۹۰).

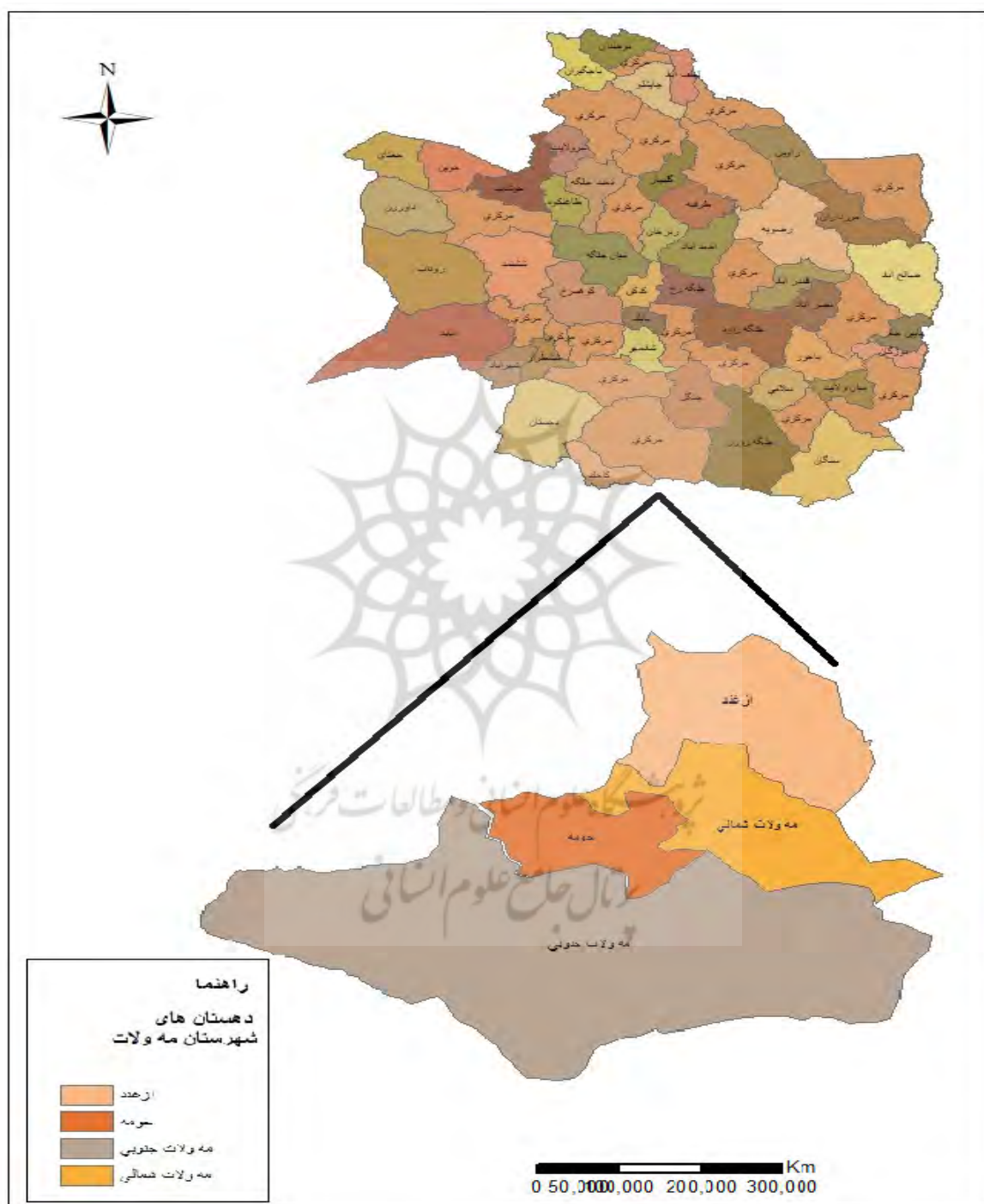
روش تحقیق

تحقیق حاضر بر اساس هدف از نوع کاربردی و از لحاظ ماهیت توصیفی - تحلیلی می باشد. محدوده جغرافیایی مورد نظر دهستان های ازغند می باشد. داده ها و اطلاعات و مواد اولیه ی پژوهش به روش اسنادی و پیمایشی (استفاده از روش های مشاهده و پرسشنامه و مصاحبه) و بر پایه ی داده های رسمی کشور گردآوری شده است. از آنجا که جامعه ی آماری این تحقیق روستاهای دهستان ازغند می باشد، داده های مورد استفاده و اطلاعات و آمار مورد نیاز از (نتایج سرشماری ۱۳۹۰ و سالنامه ی آماری کشور) اخذ شده است. برای تعیین حجم نمونه تحقیق، از میان ۱۷ روستای دهستان ازغند، ۵ روستا دارای بیشترین تعداد بهره بردار کشاورز می باشند و با استفاده از فرمول کوکران با خطای ۰,۰۷ مورد بررسی قرار گرفته اند که در نهایت تعداد ۱۶۵ بهره بردار کشاورز مبنای تکمیل پرسشنامه و گردآوری داده ها بوده اند. عوامل موثر بر توانمندسازی کشاورزان شامل عوامل اقتصادی، اجتماعی، فردی و نهادی می باشد که هرکدام از این عوامل دربرگیرنده شاخص هایی هستند شامل عوامل اقتصادی (شرایط درآمدی، امنیت اقتصادی، پس انداز، بهره وری، دسترسی به اعتبارات، هزینه منابع، بازاریابی، سرمایه گذاری بخش کشاورزی)، عوامل اجتماعی (دسترسی به خدمات، آموزش و آگاهی، مشارکت و همیاری، ارتباط با نهادهای خود یار محلی)، عوامل فردی (تحصیلات، ریسک پذیری، خلاقیت، سن، مهارت شغلی، اعتماد به نفس)، نهادی و سیاسی (حمایت مالی، سیاست های حمایت اجتماعی، تکنولوژی و تجهیزات) می باشد.

منطقه مورد مطالعه

مه ولات یکی از شهرستان های استان پهناور خراسان رضوی به مرکزیت شهر فیض آباد می باشد که از دو بخش مرکزی و شادمهر تشکیل شده است. این شهرستان از شمال به تربت حیدریه، از شرق به رشتخوار و خواف، از جنوب به گناباد و از غرب به شهرستان خلیل آباد محدود می گردد. براساس آمار و ارقام در حدود ۴۵۰۰۰ نفر در این شهرستان و در نقاط مختلف آن ساکن می باشند. جلگه و دشت مه ولات در اراضی شرقی کویر نمک و در قسمت جنوب غربی تربت حیدریه قرار گرفته و در سایه کوه های حصار رودمعجن و ادامه کوه های قلعه جوق، بایگ سرخ آباد در شمال، کوه های ازغند، کوه سیاه، کوه فدافن در غرب مه ولات کبیر با جهت شمالی و جنوبی که حدفاصل جلگه های خواف و رشتخوار و گناباد به مه ولات پستی و بلندی های این منطقه را تشکیل می دهند. توانمندی های شهرستان مه ولات در بخش کشاورزی و دامداری از اهمیت ویژه ای برخوردار است به صورتیکه با ۴۲,۵۵۸ هکتار اراضی زیر کشت محصولات باغی و زراعی یکی از قطب های کشاورزی استان و کشور می باشد. شمال آن کوهستانی دارای آب و هوای نیمه خشک و قسمت

مرکزی و جنوبی شهرستان دارای آب و هوای خشک و کویری است. حداکثر مطلق درجه حرارت ۴۰ و حداقل آن ۱۲ درجه سانتی گراد می باشد (سایت رسمی شهرستان mehvalat.khorasan.ir).



شکل (۲): نقشه منطقه مورد مطالعه شهرستان مه ولات

جدول ۲- تعداد جمعیت و خانوار های شهرستان مه ولات

نام آبادی ها	تعداد جمعیت	تعداد خانوار	بهره بردار کشاورز	تعداد نمونه ها
زر مهر	۷۵۴	۲۵۳	۱۷۹	۲۸
چنار	۹۲۷	۲۸۰	۱۳۱	۲۱
ازغند	۱,۱۰۸	۴۰۶	۲۰۲	۳۲
سلطان آباد	۸۹۹	۲۶۳	۳۲۶	۵۱
خوش دره	۴۰۷	۱۴۹	۲۱۴	۳۴

منبع: سالنامه آماری سال ۱۳۹۰

یافته های پژوهش

الف- یافته های توصیفی

با توجه به اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه، به لحاظ جنسیت ۵۲,۱ درصد پاسخگویان را زنان و ۴۷,۹ درصد آن ها را مردان تشکیل می دهند. وضعیت تاهل در دهستان ازغند گویای این است که اکثریت پاسخ گویان (۸۰ درصد) افراد متاهل تشکیل داده است و درصد بسیار کمی از پاسخ گویان (۱۶,۹۷) افراد مجرد هستند. از لحاظ سنی میانگین سنی پاسخ گویان ۳۳ سال بوده است. بیشترین تعداد بهره بردار در گروه سنی ۳۰ تا ۴۵ سال قرار دارد. جوانان تمایل چندانی به کار و سرمایه گذاری در بخش کشاورزی را ندارند. از نظر اشتغال ۱۷,۲ درصد از پاسخ گویان در بخش کشاورزی، ۱۵,۸ درصد دامدار، ۳,۰ درصد کارمند، ۲۲,۴ درصد کارگر، ۱۵,۲ درصد بیکار، خانه دار ۲۵,۵ درصد و ۰,۶ درصد بی پاسخ تشکیل می دهند. از لحاظ میزان تحصیلات، توزیع سطح سواد در دهستان ازغند به این صورت است که، ۲۰ درصد بی سواد، ۲۸,۵ درصد ابتدایی، ۳۶,۴ درصد راهنمایی، ۱۴,۵ درصد دیپلم می باشند. که این میزان نشانگر پایین بودن سطح سواد در میان کشاورزان بهره بردار این دهستان می باشد. تعداد اعضای خانواده در سه رده دسته بندی شده است. که بیشترین فراوانی در رده (۵-۱۰ سال) برابر با ۴۹ درصد پاسخگویان و کمترین فراوانی در رده (۱۰-۱۵) می باشد که برابر با ۱,۲۱ درصد پاسخگویان است. میزان درآمد پاسخگویان در دهستان ازغند را نشان می دهد که در چهار رده دسته بندی شده است، و ۸۱,۲۱ درصد افراد به این سوال پاسخ نداده اند و از بین پاسخ دهندگان به این سوال بیشترین فراوانی به رده سوم اختصاص دارد که برابر با ۸,۴۸ درصد افراد می باشد و کمترین فراوانی به رده چهارم اختصاص دارد که برابر با ۰,۶۱ درصد افراد پاسخ دهنده می باشد. وضعیت منزل مسکونی در دهستان مشخص شده است که بیشترین درصد پاسخ ها به وضعیت شخصی (۷۱,۵۲) و کمترین درصد پاسخ ها مربوط به وضعیت استیجاری (۲۶,۰۶) می باشد. تعداد افراد دارای زمین و فاقد

زمین در جدول زیر تفکیک شده است که ۴۱،۲۱ در صد پاسخ دهندگان فاقد زمین بوده اند و ۳۰،۳۰ درصد پاسخ دهندگان دارای زمین می باشند و تعداد افرادی که به این سوال پاسخ نداده اند، ۲۸،۴۸ درصد می باشند. تعداد افرادی که عضو و یا فاقد عضویت در تعاونی هستند را نشان می دهد، که ۴۴،۸۵ درصد افراد در تعاونی عضویت ندارند و فقط ۱۳،۳۳ درصد پاسخ دهندگان عضو تعاونی می باشند. میزان سابقه کشاورزی در بین پاسخ دهندگان به سوالات طبق جدول زیر، در پنج رده تقسیم بندی شده است که ۵۰ درصد افراد به این سوال پاسخ نداده اند و از بین پاسخ دهندگان، بیشترین درصد به رده ی اول و چهارم و کمترین درصد به رده ی سوم یعنی ۴۰-۶۰ اختصاص دارد. مقدار زمین کشاورزی در دهستان ازغند به سه رده تقسیم بندی شده است، که ۸۷،۸۸ درصد افراد به این سوال پاسخ نداده اند و از بین پاسخ دهندگان به این سوال بیشترین درصد به رده اول و دوم (۵-۲ و ۵-۱۰ هکتار) و کمترین درصد به رده سوم (۱۲-۱۰ هکتار) اختصاص دارد. در بین پاسخ دهندگان، ۳۳،۳۳ درصد افراد از بیمه محصولات کشاورزی برخوردار بوده اند و ۲۴،۲۴ درصد افراد هم فاقد بیمه بوده اند.

ب- یافته های استنباطی

این تحقیق در راستای تحلیل عوامل موثر بر توانمند سازی کشاورزان در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فردی و نهادی در دهستان ازغند تنظیم گردیده است. در ابتدا جهت تعیین آزمونهای مناسب، به سنجش نوع داده ها (نرمال بودن یا نبودن) با استفاده از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف، پرداخته شد با توجه به (جدول ۳) میزان sig در هر یک از عوامل بیشتر از ۰،۰۵ می باشد که بیانگر نرمال بودن است.

جدول ۳- نتایج آزمون کلموگراف- اسمیرنوف

ابعاد	میانگین	انحراف معیار	z	sig
عوامل اقتصادی	۳،۳۸۳۸	۰،۴۴۷۱۸	۰،۶۸۷	۰،۷۳۴
عوامل اجتماعی	۲،۹۹۷۲	۰،۴۰۱۱۳	۱،۰۵۴	۰،۲۱۶
عوامل فردی	۳،۰۶۶۵	۰،۴۵۵۵۴	۰،۵۵۹	۰،۹۱۴
عوامل نهادی	۲،۹۸۰۳	۰،۴۳۰۰۶	۱،۲۰۸	۰،۱۰۸
توانمندسازی	۳،۱۰۶۸	۰،۳۲۸۷۲	۰،۶۴۶	۰،۷۹۸

آزمون کلموگروف- اسمیرنوف:

هرگاه بخواهیم دو توزیع رتبه ای را با هم مقایسه کنیم از این آزمون استفاده می کنیم ، آزمون کالموگروف اسمیرنوف را بیشتر به آزمون بررسی توزیع نرمال می شناسند. با توجه به نرمال بودن متغیر با استفاده از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف از آزمون تک نمونه ای استفاده شده است. با توجه به اینکه سوالات در طیف لیکرت از بسیار کم تا بسیار زیاد طراحی شده است. وضعیت پاسخ ها با توجه به عدد که حد متوسط است مورد بررسی قرار گرفته است. در آزمون مذکور، در صورتی که سطح معنی داری بیشتر از ۰,۰۵ باشد، متغیرهای مورد بررسی تاثیر معناداری بر متغیر اصلی تحقیق ندارند. در نتیجه میزان انطباق متغیر مورد بررسی در سطح متوسط ارزیابی می شود، و در صورتی که کمتر از ۰,۰۵ باشد، متغیر مورد بررسی با مقدار آزمون تفاوت معنی داری دارد. در این حالت اگر میانگین شاخص مورد بررسی پایین تر از سطح ۳ باشد، میزان انطباق آن از سطح متوسط به پایین خواهد بود. با توجه به (جدول ۴) شاخص های بعد اقتصادی به این دلیل که sig کمتر از ۰,۰۵ را دارا هستند در توانمندی کشاورزان دهستان ازغند تاثیرگذار نبوده اند. در بررسی میانگین ها این نتیجه حاصل می شود که شاخص های شرایط درآمدی، امنیت اقتصادی و بهره وری تاثیرگذار بوده اند. در بعد اجتماعی هم به لحاظ مقدار sig هیچ یک از شاخص ها در توانمندی کشاورزان دهستان تاثیرگذار نبوده اند اما در بررسی میانگین شاخص های آموزش و آگاهی و دسترسی به خدمات تاثیرگذار بوده است. در بعد فردی هم همانند دیگر ابعاد، sig شاخص ها کمتر از ۰,۰۵ بوده است اما به لحاظ میانگین فقط شاخص های ریسک پذیری و اعتماد به نفس در بعد فردی بی تاثیر بوده است و در بعد نهادی، شاخص حمایت مالی کمتر از حد متوسط بوده است.

جدول ۴- تاثیر شاخص ها و ابعاد بر توانمندسازی کشاورزان

ابعاد	شاخص	میانگین	Sig	انحراف	df	حد بالا	حد پایین
عوامل اقتصادی	شرایط درآمدی	۳,۰۰۴	۰,۲۴۳	۰,۵۱۵۳۳	۴	۰,۰۸۵	۰,۰۶۸-
	امنیت اقتصادی	۳,۲۳۰۳	۰,۹۹۹	۱,۴۶۳۴۷	۴	۰,۱۴۲	۰,۱۶۶-
	پس انداز	۲,۵۹۰۹	۰,۰۱۷	۰,۸۴۸۷۳	۴	۰,۱۳۹	۰,۱۴۶-
	بهره وری	۳,۲۱۲۱	۰,۰۸۵	۱,۱۵۱۸۲	۴	۰,۱۳۷	۰,۱۹۱-
	دسترسی به اعتبارات	۲,۸۹۸	۰,۰۰۷	۰,۳۷۱۱۲	۴	۰,۰۸۳	۰,۱۳۶-
	هزینه منابع	۲,۹۱۹۷	۰,۲۸۵	۰,۴۹۳۸۶	۴	۰,۱۲۴	۰,۱۴۶-
	بازارو یابی	۲,۹۹۰۹	۰,۱۴۸	۰,۵۲۰۴۲	۴	۰,۰۴۵	۰,۰۸۹-
	سرمایه گذاری بخش کشاورزی	۲,۸۴۰۴	۰,۰۰۱	۰,۴۶۱۳۶	۴	۰,۱۰۴	۰,۰۸۱-
عوامل اجتماعی	آموزش و آگاهی	۳,۱۰۸۲	۰,۰۱۳	۰,۵۳۲۰۵	۴	۰,۱۲۳	۰,۱۲۱-
	دسترسی به خدمات	۳,۰۲۴۲	۰,۲۸۰	۰,۷۴۲۴۵	۴	۰,۱۶۲	۰,۱۸۴-

	ارتباط با نهاد های خودیار محلی	۲,۸۶۳۶	۰,۴۸۵	۰,۶۸۱۵۶	۴	۰,۱۰۳	۰,۱۰۱-
	مشارکت و همیاری	۲,۹۸۸۴	۰,۴۰۸	۰,۵۹۰۷۶	۴	۰,۰۷۴	۰,۰۵۲-
عوامل فردی	تحصیلات	۳,۱۶۳۶	۰,۱۲۱	۱,۴۱۱۱۵	۴	۰,۱۳۱	۰,۱۵۴-
	ریسک پذیری	۲,۹۶۳۶	۰,۰۹۳	۰,۷۵۸۲۱	۴	۰,۱۳۵	۰,۱۴۹-
	سابقه فعالیت کشاورزی	۳,۱۰۹۱	۰,۳۰۰	۱,۳۷۰۵	۴	۰,۱۵	۰,۱۸۹-
	خلاقیت	۳,۰۰۳	۰,۸۲۱	۰,۷۷۹۸۹	۴	۰,۱۸۶	۰,۱۷۷-
	سن	۳,۲۷۲۷	۰,۵۷۸	۱,۳۴۹۶۳	۴	۰,۱۶۲	۰,۱۹-
	مهارت شغلی	۳,۰۳۷۹	۰,۹۵۴	۰,۸۰۲۳۴	۴	۰,۰۸۸	۰,۱۰۵-
	اعتماد به نفس	۲,۹۱۵۲	۰,۲۲۰	۰,۸۲۵۷	۴	۰,۱۵۱	۰,۱۴۲-
عوامل نهادی-سیاسی	حمایت مالی	۲,۹۱۵۲	۰,۱۸۷	۰,۵۶۶۱۳	۴	۰,۱۱۳	۰,۰۹۹-
	سیاست های حمایت اجتماعی	۳,۰۲۲۷	۰,۰۹۵	۰,۵۹۸۴۱	۴	۰,۰۹۴	۰,۱۱۵-
	تکنولوژی	۳,۰۰۳	۰,۰۰۰	۰,۶۵۶۸۱	۴	۰,۱۰۲	۰,۰۸-

آزمون t تک نمونه ای

هدف از آزمون t تک نمونه ای بررسی میزان اختلاف میانگین یک نمونه با یک عدد ثابت یا میانگین جامعه است. در این بخش چون هدف، مقایسه میانگین یک گروه با یک عدد ثابت یا میانگین جامعه است از آزمون t تک نمونه ای استفاده می شود. جدول ۵، نتایج آزمون t تک نمونه ای را به صورت ترکیب شده نمایش می دهد که در این جدول مشاهده می شود، میانگین عامل اقتصادی و فردی بیشتر از حد متوسط است و از این نظر بر توانمندی تاثیر گذار بوده است. اما بعد اجتماعی و نهادی بر توانمندی کشاورزان دهستان ازغند تاثیر گذار نبوده است. در بررسی sig، عامل اقتصادی ۰,۰۰ کمتر از ۰,۰۵ است آزمون t معنادار است و sig عوامل اجتماعی، فردی، نهادی بیشتر از ۰,۰۵ می باشد، آزمون t معنادار نیست.

جدول ۵: نتایج آزمون t تک نمونه ای

حد پایین	حد بالا	sig	درجه آزادی	t	اختلاف از میانگین	انحراف از معیار	میانگین	
۳۱۵۰.	۴۵۲۵.	۰۰۰.	۱۶۴	۱۱,۰۲۴	۳۸۳۷۷.	۰۳۴۸۱.	۳,۳۸	عامل اقتصادی
۰۶۴۶.-	۰۵۹۱.	۹۲۹.	۱۶۳	۰۸۹.-	۰۰۲۷۹.-	۰۳۱۳۲.	۲,۹۹	عامل اجتماعی
۰۰۳۶.-	۱۳۶۵.	۰۶۳.	۱۶۴	۱,۸۷۴	۰۶۶۴۵.	۰۳۵۴۶.	۳,۰۶	عامل فردی
۰۸۵۸.-	۰۴۶۴.	۵۵۷.	۱۶۴	۵۸۸.-	۰۱۹۷۰.-	۰۳۳۴۸.	۲,۹۸	عامل نهادی

سنجش تفاوت بین روستاهای منطقه مورد مطالعه به لحاظ میزان توانمندی در توسعه کشاورزی

آزمون کروسکال والیس یک آزمون ناپارمتریک است، زمانی که فرض‌های بنیادی تحلیل واریانس مانند نرمال بودن توزیع داده‌ها و برابری واریانس گروه‌ها برقرار نباشد، از آزمون کروسکال والیس استفاده می‌شود. زمانی که محقق بخواهد به بررسی تفاوت میانگین‌های بیش از دو جامعه بپردازد، به کارگیری آزمون‌هایی همچون *t* امکان‌پذیر نخواهد بود. برای این منظور در این گونه تحقیقات از روش تحلیل واریانس یا آزمون *f* استفاده می‌گردد. تحلیل واریانس در واقع روشی برای آزمایش تفاوت بین گروه‌های مختلف است. با توجه به جداول زیر، نتایج آزمون آن‌وا نشان می‌دهد، *sig* برابر با ۰,۰۰۱ است، که نشان‌دهنده تفاوت بین روستاها به لحاظ توانمندی می‌باشد.

جدول ۶- نتایج آزمون *anova*

	<i>N</i>	<i>sig</i>	<i>df</i>	<i>f</i>
بین گروهی		۰,۰۰۱	۵	۴,۲۵۴
در گروه			۱۵۹	
جمعی			۱۶۴	

جدول ۷- ANOVA

انحراف	میانگین	ابعاد
۴۴۷۱۸	۳,۳۸۳۸	عوامل اقتصادی
۳۹۹۹۱.	۲,۹۹۷۲	عوامل اجتماعی
۴۵۵۵۴.	۳,۰۶۶۵	عوامل فردی
۴۳۰۰۶.	۲,۹۸۰۳	عوامل نهادی

نتیجه گیری

کشاورزی مهمترین فعالیت اقتصادی جهان است و در بسیاری از کشور های در حال توسعه بیش از نیمی از جمعیت برای بقای خویش به کشاورزی وابسته اند. از این رو، اهمیت این بخش در توسعه اقتصادی این کشور ها کاملاً روشن است. همچنان کشاورزی و فعالیت های تولیدی روستایی منبع اصلی معیشت اکثریت جمعیت در کشور های جهان سوم باقی مانده است. اهمیت بخش روستایی و کشاورزی در اقتصاد این کشور ها به حدی است که بزرگترین عامل در کاهش ارزش صادرات این کشورها را کاهش در اهمیت بخش کشاورزی، در نتیجه پایین آمدن قیمت جهانی، اغلب کالاهای کشاورزی جهان سوم می توان به شمار آورد. نتیجه ی این روند با توجه به اکثریت جمعیت روستایی و کشاورز، فقیر شدن این جوامع است که نشان دهنده ی اهمیت بخش کشاورزی در اقتصاد این کشور هاست. از سوی دیگر بخش قابل توجه از جمعیت کشورها در مناطق روستایی سکونت دارند و شغل اصلی آن ها کشاورزی است. از این رو دستیابی به توسعه روستایی بدون توجه به بخش کشاورزی و بهبود وضعیت این بخش ممکن نخواهد بود. همچنین مسائل بسیاری چون امنیت غذایی و رسیدن به خودکفایی در تولیدات کشاورزی و نیز جلوگیری از تخریب و نابودی منابعی چون آب و خاک توجه جدی به بخش کشاورزی، را ضروری می سازد و برای توانمندسازی کشاورزان باید عواملی مانند دانش و یا آموزش های مهارتی، سازمان کشاورزان، روش های مناسب، عضویت در یک سازمان، اعتبارات خرد، اعتماد به نفس افراد، تحصیلات، دسترسی به منابع و حمایت سیاسی توجه نمود، و بی توجهی به کشاورزان، نیازها و توانمندی آنان باعث ناموفق بودن برنامه های توسعه در روستاها و عدم کنترل فقر و مشکلات کشاورزان خواهد شد. از آنجا که زمین محل انجام فعالیت های کشاورزی است و بهره بردار های کشاورزی در کشور بیشتر در قطعات کوچک انجام می شود و کشاورزان با سرمایه های اندک و به تعداد فراوان در نقاط مختلف کشور پراکنده اند. در تولید، بازاریابی، تامین اعتبار و تهیه ی نهادهای تولید، با مشکلات فراوان مواجه بوده و ناگزین دسترنج خود را به واسطه ها و سلف خرها بفرشند و از حداقل سود بهره مند شوند، که البته گاهی نیز متضرر می شوند، برای جلوگیری از پیدایش این وضعیت، آن ها به تشکیل تعاونی های تولیدی می پردازند و شرایطی را به وجود می آورند تا با مشارکت فعال، سرنوشت اجتماعی، اقتصادی و سیاسی خود را در دست گیرند و توسعه ی مناطق روستایی را محقق سازند.

پژوهش حاضر به بررسی اثرات توانمند سازی کشاورزان بهره بردار در ابعاد اجتماعی، نهادی، اقتصادی، فردی می پردازد. همان طور نتایج توصیفی تحقیق نشان می دهد در مورد مشخصات فردی نمونه ی مورد مطالعه، بیشترین فراوانی گروه افراد عضو در رده ی سنی پاسخ گویان کمترین از لحاظ سنی، کمترین سن پاسخ گویان ۱۵ سال و بیشترین سن ۷۵ سال بوده است. وضعیت تاهل گویای این است که ۸۰ درصد از پاسخ گویان متاهل و ۱۷ درصد را مجرد تشکیل می دهند.

براساس یافته‌های تحقیق از نظر اشتغال ۱۷,۶ درصد از پاسخ‌گویان در بخش کشاورزی ۱۵,۸ درصد دامدار، ۰,۳ درصد کارمند، کارگر ۲۲,۴ درصد، بیکار ۱۵,۲ درصد، خانه‌دار ۲۵,۵ درصد از پاسخ‌گویان را تشکیل می‌دهند. از لحاظ سطح تحصیلات ۲۰ درصد بی‌سواد، ۲۸,۵ درصد ابتدایی، ۳۶,۴ درصد راهنمایی، دیپلم ۱۴,۵ درصد از پاسخ‌گویان را تشکیل می‌دهند. از لحاظ تعداد اعضای خانواده، ۱-۵ نفر ۲۷,۳ درصد، ۵-۱۰ نفر ۴۹,۱ درصد، ۱۰-۱۵ نفر ۱,۲ درصد از پاسخ‌گویان را تشکیل می‌دهند. از لحاظ درآمدی ۲۰۰-۵۰۰ تومان ۰,۳ درصد، ۵۰۰-۸۰۰ تومان ۶,۷ درصد، ۸۰۰-۱۰۰۰ تومان ۸,۶ درصد از پاسخ‌گویان را شامل می‌شود. از لحاظ وضعیت مسکن استیجاری ۲۶,۱ درصد، شخصی ۷۱,۵ درصد از پاسخ‌گویان را شامل می‌شود. افرادی که دارای زمین می‌باشند ۳۰,۳ درصد هستند و افرادی که فاقد زمین هستند ۴۱,۲ درصد از پاسخ‌گویان را تشکیل می‌دهند. کشاورزانی که در تعاونی‌ها عضویت دارند ۱۳,۳ درصد می‌باشند و کشاورزانی که در تعاونی‌ها عضو ندارند ۴۴,۸ درصد از پاسخ‌گویان را تشکیل می‌دهند. از لحاظ مقدار زمین کشاورزانی که دارای ۲-۵ هکتار زمین هستند ۴,۸ درصد می‌باشند و کشاورزانی که ۵-۱۰ هکتار زمین هستند ۴,۸ درصد از پاسخ‌گویان را تشکیل می‌دهند. و از لحاظ سابقه کشاورزی ۱-۲۰ سال ۱۳,۳ درصد، ۲۰-۴۰ سال سابقه ۹,۷ درصد، ۴۰-۶۰ سال سابقه، ۱,۸ درصد، سایر کشاورزانی که سابقه کشاورزی دارند ۱۳,۳ درصد و افرادی که سابقه کشاورزی ندارند ۱۰,۹ درصد، بی‌پاسخ‌ها ۵۰,۹ درصد از پاسخ‌گویان را تشکیل می‌دهند.

۳-۵- نتایج یافته‌های استنباطی

در بررسی یافته‌های استنباطی، از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. برای این منظور آزمون‌های مختلفی به کار گرفته شده است که اولین آزمون تحت عنوان کولموگروف اسمیرنوف، برای تعیین نرمال یا غیر نرمال بودن داده‌ها می‌باشد، طبق این آزمون داده‌های مورد بررسی در این تحقیق نرمال شناخته شده است در ادامه از آزمون تی تک نمونه‌ای برای داده‌های نرمال به کار گرفته شده است که طبق نتایج این آزمون عامل اقتصادی بر توانمندی کشاورزان دهستان ازغند، معنادار و تاثیر گذار بوده است و برای تفاوت بین روستاهای دهستان ازغند از نظر توانمندی، از آزمون آنووا انجام شده است.

پیشنهادات

در راستای دستیابی به راهکارهایی جهت آموزش و آشنایی کشاورزان با عوامل اثر گذار بر توانمندسازی کشاورزان در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فردی، نهادی و نیز تلاش در راستای دستیابی به توسعه پایدار کشاورزی و روستایی و توانمندسازی کشاورزان پیشنهاداتی به شرح زیر ارائه می‌گردد:

- توجه بیشتر مدیران بخش کشاورزی به برنامه ریزی در زمینه ی توانمند سازی کشاورزان، انجام سرمایه گذاری های لازم در بخش کشاورزی
- حمایت دولت از محصولات کشاورزان روستایی
- بیمه ی محصولات کشاورزان
- برگزاری دوره های آموزشی برای کشاورزان در راستای آشنایی و آموزش آن ها برای استفاده از شیوه کشاورزی صحیح
- افزایش سواد و آموزش کشاورزان روستا.

منابع

- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا؛ آقایی رهبر، محسن؛ سطح بندی پایداری توسعه روستایی، مطالعه موردی بخش هیر، پژوهش های جغرافیایی، شماره ۶۱، پاییز ۱۳۸۶، ۴۴-۳۶.
- سواری، مسلم، شعبانعلی فمی، حسین، عامری، ژیلا دانشور(۱۳۹۳)، بررسی توانمندی زنان روستایی در بهبود امنیت غذایی خانوار در شهرستان دیواندره، مجله پژوهش و برنامه ریزی روستایی، سال ۳، شماره ۸، زمستان ۱۳۹۳، ص ۱۰۷-۱۰۷.
- شاه ولی، منصور، قیصاری، حمیده(۱۳۹۰)، تعیین توانمندی زیست محیطی کشاورزان عضو تعاونی های تولید روستایی و عوامل موثر بر آن در استان فارس، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۰، صفحات ۳۱-۵۱.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا؛ عینالی، جمشید؛ سجاسی قیداری، حمدالله؛ ارزیابی آثار اعتبارات خرد بانکی در توسعه کشاورزی (مطالعه موردی: تعاونی های خودجوش روستایی شهرستان خدابنده)، اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال چهاردهم، شماره ۵۶، زمستان ۱۳۸۵.
- عنابستانی، علی اکبر، شایان، حمید، خسرو بیگی، رضا، تقیپو، علی اکبر(۱۳۹۰)، نقش مشارکت در توانمندی سازی اقتصادی نواحی روستایی با تاکید بر بخش کشاورزی (مطالعه موردی: دهستان ایچرود بالا - استان زنجان)، فصلنامه علمی - پژوهشی فضای جغرافیایی، ص ۷۳-۹۰.
- نوری زمان آبادی، سید هدایت...؛ امینی فسخودی، عباس؛ سهم توسعه کشاورزی در توسعه روستایی (مطالعه موردی: مناطق روستایی استان اصفهان)؛ مجله علوم کشاورزی ایران، دوره ۲-۳۸، شماره ۲، ۱۳۸۶، ۲۷۵-۲۶۳.
- میاندشتی، ناصر زمانی، عطائی، پوریا، ایزدی، نسیم(۱۳۹۱)، بررسی سطوح و میزان توانمندی در بین اعضای تعاونی زنان روستایی (مورد مطالعه: تعاونی زنان تفیهان شهرستان شیراز)، زن در توسعه و سیاست، دوره ی ۱۰، شماره ی ۴، ص ۱۵۴-۱۷۲، زمستان ۱۳۹۱.
- حیدری ساریان، وکیل، رکن الدین افتخاری، عبدالرضا(۱۳۹۵)، تحلیل عوامل موثر بر توانمند سازی کشاورزان استان اردبیل، مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۲-۴۷، شماره ۳، ۱۳۹۵، صفحه ۷۵۴-۷۴۳.
- رضایی، حجت(۱۳۹۷)، بررسی رابطه توانمند سازی اعضاء تعاونی های کشاورزی و تولیدی روستایی و کشاورزی پایدار(شهرستان ابرکوه)، جغرافیا و روابط انسانی، تابستان ۱۳۹۷، دوره ۱، شماره ۱.
- وتن، دیوید آرد، کیماس، کمرون(۱۳۸۳)، تواناسازی کارکنان و تفویض اختیار، ترجمه بدارالدین اورعی یزدانی، چاپ دوم، کرج، موسسه تحقیقات و آموزش مدیریت.

- وثوقی، منصور، حبیبی، سونا (۱۳۹۳)، دانش بومی، گامی به سوی توسعه روستایی و توانمند سازی روستاییان، مجله مطالعات توسعه اجتماعی- فرهنگی، دوره دوم، شماره ۴، ۹-۲۶.
- سعیدی، معصومه، چهار سوقی امین، حامد، واحدی، مرجان، مومنی هلالی، هادی، نوروزی، علیرضا (۱۳۹۶)، بررسی نقش صندوق اعتبارات خرد بر توانمند سازی اقتصادی زنان روستایی، مطالعات اجتماعی روان شناختی زنان، سال ۱۵، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۶.
- حیدری ساریان، وکیل (۱۳۹۶)، نقش سرمایه اجتماعی در توانمند سازی زنان روستایی شهرستان مشگین شهر (بخش مرکزی)، فصلنامه علمی- پژوهشی جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، سال هشتم، شماره ۳، تابستان ۱۳۹۷، ۲۳۹-۲۵۳.
- داداش پور، هاشم، حسین آبادی، سعید، پور طاهری (۱۳۹۱)، تحلیل نقش توانمند سازی ساکنان در بهسازی کالبدی- محیطی سکونتگاه های غیر رسمی (محدوده شرق کال عیدگاه شهر سبزوار، نشریه علمی- پژوهشی جغرافیا و برنامه ریزی دانشکده علوم و محیطی، سال ۱۶، شماره ۴۱، پاییز ۱۳۹۱، ۱۲۷-۹۵.
- سودمند، علی، نصرزاده، مهدی (۱۳۸۶)، توانمند سازی منابع انسانی، گامی بلند در اجرای اثر بخش مدیریت عملکرد، سومین کنفرانس ملی مدیریت عملکرد، جهاد دانشگاهی، مرکز همایش های علمی، ۱۰-۲۴.
- اعظمی، موسی، خیاطی، مهدی (۱۳۹۳)، تحلیل توانمندی اقتصادی روستاییان و تعیین کننده های آن (شالیکاران شهرستان رشت)، مجله پژوهش و برنامه ریزی روستایی، سال ۳، شماره ۵، بهار ۱۳۹۳.
- سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۰
- سایت رسمی شهرستان mehvalat.khorasan.ir. یافته های تحقیق ۱۳۹۵
- Hansen, Esbern and Duveskog, Deborah, *the empowerment rout to well-being: An analysis of farmer field schools in east Africa*, world development vol.40, no 2, pp.414-427, 2012.
- Fazelbaigl, M.M & Yavari GH.r, (2009), "the Role of Cooperatives in Entrepreneurship Development", Ta avon, vol.204-205, PP.42-62.
- Spreitzer, G.M. (1995). *Psychological empowerment in the Workolace: Construct definition, measurement and validation*. Academy of Management journal. Vol. 38, no. 5: 1442-1465.
- Lvend, J., (2010). *Does increased water access empower woman?* Develoment, pp 23-43.
- Hansen, E., *Agricultural development among poor farmers in Soroti district, Uganda: Impact assessment of agricultural tecgnology, farmer empowerment and changes in opportunity structures*, Danish Instiute for International Studies, Mexico, 19-21 October, pp1-10.
- Kelsey, R, Hearne, M, 2001, *Modernizing World Agriculture*, New York: Praeger Publication, P.29.
- Rivera, W.M, 2006, *Developing Agricultural Extension system nationwide*, Journal of extension system, p.29-30.
- Brief, A., Motowildo, S., 2004, *Prosocial Organizational Bahaviors*, Academy of Management review 11, pp.710-715.
- Abdolmaleky, Mohammad. *Predictions of Small-Farmers' Empowerment to Successin Farm Operations in Lorestan Province, Iran*. World Applied Sciences Journal 20 (10): 1416-1422, 2012.